

JOANNA WŁODARCZYK-KAZIRÓD

HET BEELD VAN HET GEZIN IN *BOERENPSALM*  
VAN FELIX TIMMERMANS  
EN *PLACÓWKA* (DE VOORPOST) VAN BOLESŁAW PRUS

**Abstract.** In het artikel wordt het beeld van het gezin in twee romans gepresenteerd: *Boerenpsalm* van Felix Timmermans en *Placówka* van Bolesław Prus. Het artikel begint met een inleiding waarin het fenomeen van regionaal proza wordt uitgelegd, dat aan het einde van de 19<sup>e</sup> eeuw en het begin van de 20<sup>e</sup> eeuw aanwezig was in zowel de Nederlandse als de Poolse literatuur. Vervolgens behandelt het artikel aspecten als tijd, ruimte en onderwerp van de roman, evenals de manier waarop het familiethema werd gepresenteerd. Het artikel eindigt met een samenvatting en bespreking van de conclusies. De gezinsgemeenschap is de eeuwige en fundamentele structuur van interpersoonlijke relaties. Het gezin dat in de geanalyseerde romans wordt gepresenteerd, is een grote gemeenschap van meerdere generaties, gebaseerd op uitgebreide verwantschapsrelaties. Er kan echter zonder aarzelen worden gesteld dat de manier waarop deze gemeenschap wordt gepresenteerd verschillend is in deze romans.

**Trefwoorden:** Felix Timmermans; Bolesław Prus; gezin; streekroman; tradities.

INLEIDING

Felix Timmermans (1886-1947) en de één generatie oudere Bolesław Prus (ps. van Aleksander Głowacki, 1847-1912) behoren beiden tot de internationaal bekendste vertegenwoordigers van hun literaturen. In deze bijdrage zal worden bekeken welk beeld van het Vlaamse respectievelijk Poolse gezin zij hebben geschetst.

---

Dr. JOANNA WŁODARCZYK-KAZIRÓD is universitair docent bij de Katedra Literatry Niderlandzkiej van de Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II te Lublin. Haar onderzoek richt zich op receptie van Poolse literatuur in Nederlandse vertaling en zakelijk Nederlands; correspondentieadres: Katedra Literatry Niderlandzkiej IL WNH, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Polen; e-mail: [joanna.wlodarczyk-kazirod@kul.pl](mailto:joanna.wlodarczyk-kazirod@kul.pl). ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0842-0742>.

De roman *Boerenpsalm* van Timmermans werd eerst in zeven afleveringen gepubliceerd in *De Nieuwe Gids* (juli 1934-april 1935) en in *Dietsche Warande & Belfort* verscheen er in mei 1935 nog een elfde hoofdstuk. De roman verscheen in 1935 in boekvorm, hierin werd het laatste hoofdstuk weggelaten. Timmermans was gefascineerd door het platteland en het plattelandsleven sinds hij zijn eerste streekroman *Pallieter* schreef die na uitgave in 1916 een enorm internationaal succes werd. Lia Timmermans, de dochter van de prozaschrijver, schreef over het ontstaan van *Boerenpsalm*:

Van in den tijd dat hij *Pallieter* schreef, was vader al aangetrokken, niet alleen door de natuur, maar ook door het leven op het land. Hij vond iets verhevens in dien eeuwigen kring, altijd denzelfden, toch atlijk anders, van zaaien en oogsten onder de wisseling der seizoenen. En hij kon niet anders dan den boer en zijn werk bewonderen. (Timmermans, *Mijn Vader* 100)

Ook de roman *Placówka* [De Voorpost] van Bolesław Prus werd als feuilleton gepubliceerd in het literaire tijdschrift *Wędrowiec* [De Zwerver], van 19 maart 1885 tot 20 mei 1886. Een afzonderlijke boekeditie verscheen in 1886. Prus was gefascineerd door menselijke karakters. Hij wilde de boeren in hun dagelijks leven laten zien. In de dagelijkse dingen van hun leven ontdekte hij nieuwe fenomenen die nog niet eerder waren opgemerkt. In *Kronika* [De kroniek] van februari 1886 schreef de auteur over de boeren als volgt:

Jest to warstwa żyjąca jeszcze w wiekach średnich, charaktery pełne i wyraźne, naiwny rozum, uczucia silne. Tam do dziś dnia są skąpcy, jakich opisywał Molière, tam w chacie słomą krytej medytuje niejeden Makbet, płacze niejeden Lear, pastwi się nad otoczeniem niejeden król Ryszard. Tam są kopalnie sytuacji i typów, do których jednak nikt nie zagląda. (Prus, *Kroniki* 61)

[Het is een klasse die nog in de middeleeuwen leeft, volle en duidelijke karakters, naïef van verstand, sterke gevoelens. Tot op de dag van vandaag zijn er onder hen vrekken zoals beschreven door Molière, in menige met stro bedekte hut mediteert een Macbeth, soms weent er een Lear, meer dan een koning Richard besteelt zijn omgeving. Er zijn brisante situaties, maar ook types waar niemand naar omkijkt.]

## 1. STREEKROMANS

Zowel *Boerenpsalm* als *Placówka* behoren tot de literaire stroming die meestal streekroman genoemd wordt (Włodarczyk). Volgens Nelle Bemong (21) was de periode tussen de beweging rond *Van nu en Straks* en de Tweede

Wereldoorlog (van ca. 1890 tot 1945) de bloeiperiode van de Nederlandstalige regionale literatuur. Sommige critici rekenen *Van Nu en Straks* met Stijn Streuvels (1871-1969), Fernand Toussaint van Boelaere (1875-1949) en Cyriel Buysse (1859-1932) tot de regionale literatuur. Volgens Bemong (19) zijn er alleen al binnen de Nederlandse literatuur meer dan 100 aanduidingen (*sic!*) voor dit genre gevonden, o.a. *landelijke literatuur*, *heimatliteratuur*, *dorpsnovelle*, *streekroman*, *regionale literatuur*, *dialectliteratuur*, *streekaalliteratuur*, *streekliteratuur*, *boerenroman*, etc. Er zijn ook veel definities van dit genre opgesteld. In de nieuwste editie van het *Algemeen Letterkundig Lexicon* definieert Henk van Gorp streekliteratuur als volgt:

Literatuur die wordt gekenmerkt door de beschrijving van een bepaalde landelijke streek (regionalisme) en de bewoners daarvan (vandaar ook de vaak gebruikte benaming 'heimatliteratuur' uit Du. Heimat = geboortestreek). De nadruk ligt daarbij op het eigene van de beschreven regio, waarbij de sociale verhoudingen binnen een kleine gemeenschap de hoofdrol spelen, maar ook dialect en folklore die de eigen aard van de streek tot uitdrukking brengen, al is het maar vanwege de couleur locale. Ook de wisselwerking tussen mens en omgeving krijgt in deze regionale literatuur een sterk accent. (Van Gorp, "Streekliteratuur")

In de Poolse literatuur is de terminologie enigszins anders. Men gebruikt in plaats van het begrip *streekroman* de termen *powieść wiejska* [plattelands- of dorpsroman], *nurt wiejski* [rurale stroming], *proza regionalna* [regionaal proza] en *literatura regionalna* [regionale literatuur] (Gazda & Tynecka-Makowiecka 20). Streekliteratuur wordt gekenmerkt door beschrijvingen van lokale onderwerpen, het gebruik van dialecten en analyse van de mentaliteit van de mensen die in een bepaalde regio wonen. De eerste literaire werken uit de Poolse literatuur (uit de negentiende eeuw) die over het landelijke leven vertelden, waren zeer moralistisch. Naast didactische werken bestond er ook een literatuur verbonden met een arcadische mythe. In de laatste jaren van de negentiende eeuw schreven de Poolse auteurs realistische romans en aan het begin van de twintigste eeuw onstond de *literatura regionalna* [regionale roman], de zogenaamde boerenstroming.<sup>1</sup> De auteurs van deze stroming, Stanisław Piętak (1909-1964), Henryk Worcell (1909-1982) en Józef Morton (1911-1994) waren in een dorp geboren en presenteren hun geboorteplaats, het

<sup>1</sup> Anders dan bijv. in Tsjechië waar er in de jaren dertig van de 20<sup>e</sup> eeuw een echt *ruralisme* onstond, was er in Polen geen sprake van een echte 'rurale' beweging. Daar staat tegenover dat de Poolse schrijvers in de jaren vijftig ook niet zo werden onderdrukt door het communistische regime als de Tsjechen (vgl. Engelbrecht).

leven van de boeren en hun tradities. Na de Tweede Wereldoorlog bloeide de boerenstroming opnieuw. Toen verschenen de streekromans van Julian Kawalec (1916-2014), Tadeusz Nowak (1930-1991), Wiesław Myśliwski (geb. 1932), Edward Redliński (geb. 1940) en Józef Łoziński (geb. 1945).

## 2. TIJD, RUIMTE EN THEMATIEK VAN DE ROMANS

Emiel Willekens (60) stelt dat de handeling van *Boerenpsalm* niet samenvalt met de tijd van publicatie van de roman, d.w.z. de periode rond 1935. Het was de bedoeling van de auteur om het dorp uit zijn jeugd te tonen. De roman speelt zich waarschijnlijk af vóór de Eerste Wereldoorlog, wat alleen indirect uit de tekst kan worden opgemaakt. Het decor is de regio tussen Lier, Herentals en Heist-op-den-Berg. De grond is er niet rijk en de boeren zijn het evenmin. Het is een landelijk gebied waar voorvaderlijke gebruiken leven (Durnez 525).

Volgens Joeren Overstijns (643) is *Boerenpsalm* waarschijnlijk het enige echte literaire werk van Timmermans dat in de vorm van een monoloog is geschreven. De hoofdpersoon van het verhaal, Wortel, beschrijft zijn volwassen leven, van jeugd tot late ouderdom. Wortel is een vrome man, maar zijn geloof is een constante zoektocht. In deze roman ontbreekt het naïeve idealisme dat sterk aanwezig is in andere werken van Timmermans. De taal van het werk is eenvoudig, het psychologische portret van de hoofdpersoon is zeer uitgebreid. *Boerenpsalm* is een innemende lof ter ere van God en het boerenleven. Wortel zegt: “Ik ben maar een arme boer en al heb ik veel miserie gehad, toch is het boerenleven het schoonste leven dat er bestaat. Ik wil nog met geenen koning verwisselen.” (Timmermans, *Boerenpsalm* 5). Zo begint het verhaal dat niet ingewikkeld is. Wortel leeft met zijn vrouw, Fien en kinderen in een dorp aan de rivier Nete. Hun eerste kind, Polleken, sterft en een ander kind, het meisje Amelieke, wordt blind geboren. Wortel ziet daar een straf in, omdat hij een misstap heeft begaan met een meid uit de buurt. Het leven van het gezin is hard. Op een dag, gaat de oudste zoon, Fons, weg met een vrouw uit de buurt, Frisine. Helaas loopt het niet goed met hem af, hij pleegt zelfmoord. In die tijd overlijdt Fien. Na een tijd huwt Wortel met Frisine. Ze krijgen twee kinderen, het derde is op komst als Wortel op een avond verdwaalt. Frisine gaat hem samen met de andere dorpsbewoners zoeken, maar valt in het water. Door de opgelopen verkoudheid wordt ze ziek en sterft. Wortel blijft alleen met zijn blinde dochtertje, de troost van zijn oude

dag. Vijf jaar na Fiens dood vindt de bevriende pastoor een nieuwe vrouw voor Wortel, maar het geplande huwelijk gaat niet door. Wortel zou afstand moeten doen van zijn boerenleven en dat wil hij niet. Tot vreugde van het blinde dochtertje zal hij met haar op de boerderij blijven. Dit alles wordt door de hoofdfiguur beschreven in de ik-vorm, alsof hij zich rechtstreeks tot iemand richt die nu eens een onbekende vriend kan zijn, maar ten slotte vooral God is. Het is de eerste roman waarin Timmermans deze vorm gebruikt. Het verplichtte hem al te grote literaire ballast zoveel mogelijk weg te laten (Durnez 527).

Op basis van de informatie in Prus' *Placówka* kan worden geconcludeerd dat de roman in 1880-81 speelt. Tijd is in het werk een cyclisch fenomeen, bepaald door de vegetatieperiode, de seizoenen.

De lezer leert het dorp kennen op het moment van een historische wending, in 1880. Dat was de periode van Duitse kolonisatie, die niet alleen het door Pruisen geannexeerde Poolse gebied besloeg, maar ook het Koninkrijk Polen en de Oostelijke gebieden achter de rivier Bug. Prus geeft geen locatie van de handeling, en noemt evenmin het dorp waar de hoofdpersonen woonden, of de nabijgelegen stad. De naam Białka van de rivier die door het dorp stroomt, laat geen geografische identificatie toe, omdat er in die tijd veel rivieren met deze naam in Polen waren. Kulczycka-Saloni (316) stelt dat men in het landschap dat door de schrijver wordt gepresenteerd, het landschap van de regio Lublin, rond Puławy en Nałęczów, kan herkennen. Prus was in dit gebied opgegroeid.

De roman toont de geschiedenis van een boerenhoeve op een keerpunt in de Poolse strijd tegen Duitse kolonisten voor hun eigen land. Het eerste hoofdstuk beschrijft het gebied, bewoond door de boer Ślimak en zijn vrouw Jagna en twee zonen Jędrek en Staś. De materiële omstandigheden van het gezin waren zeer ongunstig. Ślimak wilde koste wat kost de financiën van zijn geliefden verbeteren, wat niet altijd lukte. Ondertussen kwamen Duitse kolonisten naar het dorp, die Ślimaks boerderij wilden kopen, maar hij weigerde dit. Tijdens de oogst kwamen ingenieurs naar het dorp om de omgeving voor te bereiden op de aanleg van de spoorweg. Ślimak voorzag hen van voedsel en verdiende er veel aan. Ook de kolonisten, geleid door Hamer, drongen er bij Ślimak op aan de boerderij te verkopen. Hamer wilde voor zijn jonge zoon Wilhelm een molen bouwen. Hiervoor was Ślimaks woning op een heuvel perfect vanwege de gunstige wind.

Ślimak weigerde opnieuw, ditmaal met pijnlijke gevolgen. De relaties van de protagonist met de kolonisten en de inwoners van het dorp verslechterden.

Iedereen keerde hem de rug toe. De kolonisten smeedden complotten tegen Ślimak, vergiftigden zijn hond en stalen zijn paarden. Ślimak joeg de knecht Maciej weg. Maciej en Zośka's kind, voor wie hij jarenlang had gezorgd, verlieten de boerderij. Maciej wilde zichzelf rehabiliteren, omdat hij niet had opgelet, toen de dieven de boerderij waren binnengedrongen en besloot hen zelf op te sporen. Hij volgde de voetsporen van de paardendieven en viel uiteindelijk, moe, in slaap in het bos in de kou en bevroor met het kind in zijn armen. Het hele dorp gaf Ślimak de schuld van deze dood. Toen de moeder van het kind hoorde over de dood van haar kind, stak zij het huis van Ślimak in brand. Tegelijkertijd werd Jagna ernstig ziek. De Duitsers hernieuwden hun aanbod om het land te kopen, waarmee Ślimak uiteindelijk instemde. 's Nachts dwong Jagna hem echter om terug te keren naar de ruïnes van hun huis en laat hem beloven hij hun boerderij niet zal verkopen. Hiermee eindigt de roman.

### 3. HET MOTIEF VAN HET GEZIN IN *BOERENPSALM*

De familie is een zeer waardevol bezit. Men kan zeggen dat het een sociale 'heilige' ruimte is. Ondanks de zichtbare crisis van het gezin in het moderne Europa, blijft het huis een plaats van zelfrealisatie, de meest authentieke sfeer van creatie, die effectief veel externe inmenging afstoot. Hier kan de mens de zin van alledaagse inspanningen zien (Brzóstowicz 10). In de gepresenteerde romans speelt de familie een hoofdrol. Het gezin is de basis waarin interpersoonlijke relaties worden gebouwd.

Het familiemotief wordt in *Boerenpsalm* voornamelijk afgebeeld vanuit het perspectief van Wortel, die zowel familielid is als verteller. Hij is degene die over zijn familie spreekt. Wortel is echter geen alwetende verteller, zodat de presentatie van de familierelaties subjectief is. Voor de hoofdfiguur van *Boerenpsalm* is de familie waardevol. Wortel groeide op in een gelukkig gezin en wilde ervoor zorgen dat zijn kinderen ook ondersteuning van hun ouders kregen.

Elke dag vocht Wortel voor het geluk van zijn familie. Hij hield heel veel van Fien en vervolgens van Frisine. Niettemin deed hij soms foute dingen, zoals toen hij zijn vrouw bedroog. Maar hij betreurde het oprecht. Zijn leven ging niet altijd over rozen. Zijn vrouwen Fien en Frisine, en verschillende kinderen stierven. Bovendien werd een van zijn dochters blind geboren. Het gedrag van Fons baarde Wortel echter het meeste zorgen. Hij keek angstig toe

toen zijn zoon het huis verliet, een promiscue levensstijl begon te leiden en niet van plan was dit pad de rug toe te keren. Wortel zelf is als een moderne Job verzoend met Gods wil. Zelfs het grootste lijden accepteert hij zonder zijn standvastigheid te verliezen. Hij dankt God voor alles, niet alleen voor ontvangen gunsten, maar ook voor nare ervaringen en moeilijke momenten. Wortel was dol op zijn eerste vrouw Fien. Hij probeerde haar zorgen te begrijpen en geen nieuwe problemen te veroorzaken. Wortel en Fien ondergingen hun eerste crisis kort na de dood van hun geliefde eerstgeboren zoon, Polleken:

Waar is ons Polleken? hoort ge uw vrouw aan den hond vragen. Dan moet ge vloeken of weggaan. En dat speelgoed! Ge verbergt het op den zolder, al hebt ge meer goesting om het in uw glazen kast te zetten. Mijn vrouw zat er eens bij te knielen. Toen heb ik er een laken overgelegd. Maar als ik alleen thuis was kroop ik den zolder op, ik liet het paardje touteren en het moleken draaien. Ik begon te drinken. (Timmermans, *Boerenpsalm* 22-23)

In naam van de liefde vertelde Wortel zijn vrouw niet over de zelfmoord van hun zoon Fons. Hij was bang dat haar zwakke hart dit niet zou verdragen. Wortel was erg trots op zijn toegewijde vrouw en geweldige moeder van zijn kinderen.

Timmermans gebruikt de *ik-verteller* om het verhaal te presenteren. Wortel is echter geen individualist, die geïsoleerd is van de rest van de wereld. Soms wisselt de *ik-verteller* naar *wij-vertellers*, bijvoorbeeld als Wortel over het verlies van hun zoon vertelt. Dit geeft aan dat Wortel niet geïsoleerd is, integendeel, hij identificeert zichzelf in pijn met zijn vrouw. Wortel leeft zo goed als hij kan: voor zijn kinderen, voor zijn vrouw, voor het land, en uiteindelijk voor zichzelf. Hij ervaart verdriet, vreugde, falen, maar ook kleine overwinningen. Hij is een man van vlees en bloed. Wortel vergist zich vaak, zijn idealen worden vaak geconfronteerd met de realiteit, maar zelfs dan kan hij zich terugtrekken en alles verbeteren.

Het gevoel voor Fien overleefde niet alle moeilijke momenten, hoewel het sterk en volhardend was. Op een dag bedroog Wortel zijn vrouw. Tot het einde van het huwelijk probeerde hij zijn schandelijke daad goed te maken. Na het overspel had hij er spijt van en schaamde hij zich erg. Zelfs zoveel dat hij voor Pasen bij de Jezuïeten ging biechten, omdat hij het zijn bevriende pastoor niet eerlijk durfde te vertellen. Na de dood van Fien stortte Wortel in en alleen de wijze woorden van de pastoor en het gevoel van de plicht om op het veld te werken konden hem weer overeind krijgen. Fien stierf tijdens een grote storm. Wortel zei dat zijn vrouw, toen de storm kwam, behoefte had aan zijn

nabijheid. Dus bleef hij bij het lichaam van Fien toen de storm woedde. Hij stond naast haar als een beschermer-verdediger en sprak met emotie tegen zijn al overleden vrouw.

Wortels tweede vrouw Frisine verrukte hem met haar uiterlijk. Hij was als Fiens echtgenoot al onder de indruk van Frisine, de vriendin van zijn zoon. Hij was toen bang voor zijn reacties en schaamde zich voor zijn gedachten. Wortels tweede vrouw was veel jonger en dat had zeker betekenis voor de vorm van hun huwelijk. Wortel respecteerde zijn tweede vrouw, die al snel twee kinderen kreeg. Hij realiseerde zich, en hij benadrukte herhaaldelijk, dat Frisine niet geïnteresseerd was in boerenzaken of in de akker. Hij waardeerde echter dat ze voor het huis en de kinderen zorgde, voor netheid en orde, zelfs meer dan zijn eerste vrouw.

De verteller besteedt veel aandacht aan zijn kinderen. Hij denkt vooral terug aan de ‘moeilijkere’ kinderen, de zieken en de doden. Hij betreurt de manier van leven van Fons, heeft medelijden met de blinde Amelieke en treurt met zijn vrouw over de dood van zijn geliefde Polleken, het eerste kind van Fien en Wortel. Zijn ouders hielden erg veel van hem en ze waren extreem emotioneel verbonden met hun zoon.

Na de dood van Polleken worden er meer kinderen geboren: eerst een tweeling, dan nog een kind. Zijn eerste vrouw gaf Wortel elf kinderen, van wie er vier stierven. De lezer kent slechts van sommigen de namen: de geliefde vroegtijdig overleden Polleken, de eigenzinnige Fons, de blinde Amelieken, de gehoorzame Sus die de robuuste, rijke maagd Irma trouwde en Irma, die trouwde met de metselaarassistent Mon. Zijn tweede vrouw, Frisine, beviel van twee kinderen, maar ze stierf terwijl ze van het derde kind zwanger was. Hoewel Wortel het gemakkelijker vindt om met de ziekte van zijn kinderen om te gaan (bijv. mazelen of blindheid), is het voor hem extreem moeilijk om zijn kinderen te zien ronddwalen en slechte keuzes in het leven te zien maken, zoals Fons. Fons begon tot ontevredenheid van zijn ouders een meisje uit Plattekeeshoek, Frisine, te ontmoeten. Na een tijdje verliet hij zijn ouderlijk huis en ging werken in Antwerpen. Na een paar maanden beviel ze van een dochter, Liesken. Fons trouwde echter niet met de moeder van zijn kind, nam afscheid van haar en begon een ongeregelde levensstijl te leiden. Hij was zelfs in militaire dienst, maar dat veranderde zijn roekeloze gedrag niet. Ondertussen woonde Frisine met haar dochter samen met Wortel en zijn vrouw. Van Fons waren er geen berichten meer. Uiteindelijk bleek dat hij zelfmoord had gepleegd.



Ondanks de moeilijkheden en moeilijke ervaringen in verband met het vaderschap, hield Wortel van zijn kinderen en dankte God voor hen. Bovendien is er in elke verklaring van Wortel over zijn kinderen een enorme band te zien die hem met hen verbindt:

Ha! Kinderen, of ze sterven, of uw huis uit trekken en uw hart, ze overladen u met schande en verdriet, en al de verwijten, die ge naar hunnen kop smijt, doen u pijn, alsof ze tegen u zelf zijn gericht. O Heer, want ze zijn mij liever dan alles, en om elk kind gelukkig te maken wil ik zooveel keeren sterven. (Timmermans, *Boerenpsalm* 88)

#### 4. HET MOTIEF VAN HET GEZIN IN *PLACÓWKA*

De presentatie van het gezin in *Placówka* is niet alleen een afspiegeling van de realiteit van landelijke families uit de tijd dat de schrijver leefde. Prus benadrukt heel duidelijk dat dit boerengezin de tand des tijds heeft doorstaan. Hoewel het leed onder rampen en het sommige medestanders verloor in de strijd, bleef het in zijn normale bestaansniveau.

De relatie tussen de echtgenoten wordt heel duidelijk gepresenteerd in deze roman. Ślimak houdt veel van zijn vrouw, hoewel Jagna soms geen spijt heeft van bittere woorden. De boer is emotioneel en gevoelig voor schoonheid, hij merkt ook de schoonheid van zijn vrouw na vele jaren op. Wanneer Jagna van haar knieën opstaat en een gesprek met erfgenaam, Władysław begint, “heeft Ślimak pas nu net gemerkt dat deze vrouw witte en mooie knieën heeft.” (Prus, *Placówka* 14).<sup>2</sup> De woorden *pas nu* uit het bovenstaande fragment kunnen echter betekenen dat Ślimak niet eerder aandacht besteedde aan de eigenschappen van zijn vrouw. Jagna heeft een impulsief temperament en leiderschap. Dus zij leidt ook in haar huwelijk. Vaak neemt zij geen blad voor de mond om haar man te kapittelen. Men krijgt echter de indruk dat de scherpte van haar taal niet voortkomt uit kwaadaardigheid, maar uit bezorgdheid. Tijdens het oplossen van de conflicten is Józef (Ślimak) vasthoudend, maar uiteindelijk laat hij zich door zijn vrouw overtuigen. In elk geval is de zogenaamde ‘huwelijksbeslissing’ altijd de beslissing van de vrouw.

Ondanks de intense ruzies en de bittere woorden, leggen de echtelieden altijd weer snel hun twisten bij, wat getuigt van hun grote, zij het diep verborgen liefde. Het is opmerkelijk dat Ślimak zich comfortabel voelde bij

<sup>2</sup> “Teraz dopiero spostrzegł, jakie ta niewiasta ma białe i piękne kolana”.

het feit dat Jagna de leider was in het nemen van belangrijke beslissingen. Zo hoefde hij geen verantwoordelijkheid te nemen voor zijn eigen ideeën en acties. Jagna en Józef hielden erg veel van hun zonen. Józef was een vader met wie de kinderen nauw verbonden waren. Het gezin werkte het hele jaar door samen op hun boerderij, wat vooral zichtbaar was tijdens de oogst.

Soms moest de hoofdpersoon straffen om de discipline te handhaven. Ślimak werd bijvoorbeeld erg nerveus toen Jędrek in discussie ging met de erfgenaam, Władysław. Objectief waren de argumenten van Jędrek gerechtvaardigd. Hij verdedigde de boeren, wees op ongelijkheid en onjuiste behandeling van de boer door de rechtbank. Józef beschouwde de woorden van zijn zoon echter als overmoed en begon hem met een zweep te slaan. En op dat moment werd de wijsheid van Jagna onthuld. Ze zag wat er gebeurde en riep haar man weg, schijnbaar omdat de koe ziek was geworden. In feite wilde ze de agressie van haar man stoppen. Józef wist dit ook. In relatie tot de jongere zoon Staś tonen de ouders meer tederheid vanwege de enorme gevoeligheid die de jongen kenmerkt. Hij wordt zo geraakt door de geluiden van muziek dat hij bijna flauwvalt:

Śpiewają, matulu!... śpiewają! – mówił ochrypłym głosem chłopiec trzęsąc się i płacząc. Wtem poblądł, usta mu posiniały i upadł na ziemię. Przestraszeni rodzice podjęli go ostrożnie ponieśli do chaty skrapiając wodą i uspokajając perswazją. (Prus, *Placówka* 116)

[Ze zingen, moedertje! ... ze zingen! –zei de jongen met hese stem en begon te beven en huilen. Toen werd hij bleek, zijn lippen raakten gekneusd en hij viel op de grond. De geschrokken ouders tilden hem voorzichtig op, droegen hem naar het huisje, sprenkelden water en kalmeerden hem.]

Deze situatie toont de ouderliefde voor hun zoon en ook de juiste benadering van een kind dat speciale zorg nodig heeft. Ondanks het feit dat Ślimak een goede vader probeerde te zijn, faalde hij vaak. Na de dood van Staś kan Ślimak zichzelf niet vergeven dat hij het huis niet met een hek had afgesloten, zoals zijn vrouw hem vaak had gevraagd. Misschien was het kind dan niet verdronken. Het echtpaar steunde elkaar na de dood van hun zoon en probeerde zich te verzoenen met Gods wil. Ze vroegen niet ‘waarom’ en benadrukten dat ze zich ervan bewust zijn dat God het menselijk lot leidt.

De ouders stellen zich fatalistisch op, alsof de gebeurtenissen van de toekomst vooraf zijn bepaald en niet door de mens kunnen worden gewijzigd. Jędrek heeft de dood van zijn broer zeer pijnlijk en moeilijk ervaren. Hij kon de dood van zijn broer niet geloven. Zelfs toen Staś naar de begraafplaats

werd gebracht, liep Jędrek langs de kist en klopte erop, in de hoop dat zijn broer wakker zou worden. De broers waren zeer nauw met elkaar verbonden, ondanks het feit dat ze heel anders waren. Jędrek was temperamentvol en had een scherpe tong. Hij wilde boer worden. Staś was veel rustiger en had een artistieke ziel. Het is niet moeilijk om te zien dat Jędrek op zijn moeder leek en Staś op zijn vader.

De verteller van *Placówka* benadrukt de gastvrijheid van de familie Ślimak. Wanneer de kolonisten een spoorweg in het dorp beginnen te bouwen en voor het eerst in dit gebied zijn, verwelkomen Jagna en Józef de nieuwkomers en bieden ze hun een maaltijd aan. De aardige ontvangst van de gasten resulteerde in een samenwerking tussen het echtpaar en de spoorwegbouwers. Men kan opmerken dat de spoorwegbouwers de familie vertrouwden.

Het gezin leefde in harmonie met andere mensen uit het dorp. Het huis van Jagna en Ślimak wordt geassocieerd met de nabijheid van mensen, dingen en dieren. Zelfs in de beschrijving van het huis is er geen duidelijke grens tussen mensen en dieren. De woonplaats geeft het gezin een gevoel van veiligheid. Ook fysiek, want het huis ligt op een heuvel, dus de afstand beveiligd de toegang. Bovendien staat het huis van Ślimak open voor mensen in nood. Magda en Maciej Owczarz wonen samen met de wees ook op de boerderij van Ślimak. Hoewel ze geen familie zijn, behandelen Józef en Jagna ze als familie.

In de tekst kan de lezer herhaaldelijk fragmenten vinden die wijzen op samenwerking en goede relaties tussen de bewoners van de boerderij. Samen zijn manifesteert zich in het delen van vreugde en geluk, maar ook in wederzijdse ondersteuning tijdens bedreigingen, zoals het samen schuilen bij een storm:

U Ślimaka podczas burzy wszyscy zebrali się w pierwszej izbie. Owczarz na rogu ławy ziewał, obok niego Magda niańczyła owiniętą w sukmanę sierotkę przyspiwując jej cichym głosem: „a, a, a, ...” Gospodyni chodziła z kąta w kąt gniewna, że deszcz zalał ogień na kominie, a Ślimak wyglądał oknem. (Prus, *Placówka* 136)

[Tijdens de storm verzamelde iedereen bij Ślimak op de boerderij zich in de eerste kamer. Owczarz geeuwde op de hoek van de bank, naast hem paste Magda op de in een wijde doek gewikkelde wees en zong heel rustig: “a, a, a, ...” De boerin ijsbeerde heen en weer, boos omdat de regen het vuur in de haard begoot. Ślimak keek door het raam.]

Aan het einde van de roman zijn er veranderingen binnen de familie. Jagna sterft en Ślimak hertrouwt snel met de zus van zijn buurman, Gawędzina. Jędrek daarentegen trouwt met Orzechowska. De auteur vertelt hierover op de laatste pagina van de roman. Daarom weet de lezer niet veel over de relaties in het nieuwe gezin. De vrouw van Ślimak vergiftigde heel vaak zijn leven en zei dat hij een bedelaar was en dat hij haar alle eigendommen verschuldigd was.

Ślimak vergeet zijn vorige vrouw en kinderen, en zelfs zijn voormalige woonplaats niet. De boer ging vaak het huis uit en liep dan de heuvel op. Daar lag hij onder een dennenboom en dacht aan de vreemde strijd waarbij de Duitsers hun land verloren en hij zijn familie verloor. De mensen waren zijn vrouw, Staś, Owczarz en de wees al vergeten, maar de boer herinnerde zich zelfs zijn hond Burek, en de koe die door gebrek aan voedsel onder het slagersmes ging.

Ten slotte moet worden benadrukt dat Prus in zijn roman het leven van een plattelandsfamilie toonde tegen de achtergrond van belangrijke historische gebeurtenissen. Poolse boeren wilden hun land niet aan de Duitsers geven. En dat is het belangrijkste thema van de roman. De schrijver presenteerde ook het dagelijks leven van het gezin van Ślimak, maar benadrukte juist het feit dat de geschiedenis het lot van Ślimak, zijn vrouw en kinderen bepaalde.

## 5. CONCLUSIE

De familie in de geanalyseerde romans wordt gepresenteerd als de basisstructuur van intermenselijke relaties. *Boerenpsalm* is een lied waarin huis en gezin samen het centrum van het betreffende land vormen. Het huis organiseert de gepresenteerde ruimte. Het beeld van het gezin scheidt de compositie van de roman. Timmermans verwijst naar de traditie van Arcadië en de idylle die erin is vervat. Volgens deze traditie staat een gelukkig leven op het platteland in contrast met de realiteit van de stad. In het stedelijk bestaan verloopt de tijd anders en is het leven ondergeschikt aan de vereisten van mechanisatie, haast en continue evolutie.

Het beeld van het gezin in *Placówka* heeft een unieke vorm. In de roman van Prus is de geschiedenis verweven met de familie. Dit is het gevolg van de historische ervaringen van bezettingen, waardoor het gezin in Polen extra functies heeft gekregen, die normaal door de overheid worden vervuld. Bij de opvoeding stonden ontwikkeling van nationaal bewustzijn, overdracht van de

geschiedenis en nationale taal en verdediging van het land tegen de indringers centraal.

In Prus' roman is zichtbaar hoe de familie Ślimak de functie van het verdedigen van de Poolse identiteit in brede zin overneemt. Deze wordt verdedigd door het ouderlijk huis. Ślimaks vrouw geeft de vaderlandsliefde door. Dankzij Jagna's koppigheid werd het familieland van het gezin niet overgegeven aan de kolonisten. Hier moet worden benadrukt dat het concept van grond nauwe band heeft met het concept van de gezinswoning. Als de hele boerderij van Ślimak vernietigd wordt door brand, blijft de grond nog altijd bestaan en die is het belangrijkste. De grond bepaalt de plaats van het gezin en creëert een veilige sfeer. De grond helpt om te 'wortelen', dat wil zeggen het bepalen van de eigen identiteit.

De presentatie van Ślimaks boerderij bepaalt dat wat zich in de boerderij bevindt, van de boer is en wat erbuiten is, vreemd is. Żabski toont hoe een kosmogonische handeling werd ingeprent in het bewustzijn van boeren en leidde tot een soort sacralisatie van de ruimte. De aarde is geheiligd door werk en leven, generaties komen en gaan, verlaten onzichtbare grenzen – de as van voorouders, heiligen een deel van de werkelijkheid, traditie organiseert ruimte, zorgt voor orde en veiligheid, en "specifieke grenzen van de wereld – de huisdrempel, koper – bepalen de continuïteit van een ruimte die herkenbaar is als eigen ruimte." (Żabski L).

Timmermans presenteert de ruimte in zijn roman op vergelijkbare wijze. Wortels dorp Wortella is een soort Arcadië dat het milieu wordt voor het gezin. Het familiethema wordt getoond vanuit het perspectief van Wortel. De lezer stelt zich daardoor het gezin voor op basis van Wortels gedachten.

Zowel in *Placówka* als in *Boerenpsalm* besteedt de verteller veel aandacht aan de kinderen. Hun uiterlijk en karaktereigenschappen worden beschreven, hun verdriet, vreugde en avonturen in het dagelijks leven. De relaties tussen ouders en kinderen worden ook nauwkeurig getoond. Zo wordt de wederzijdse liefde van ouders en kinderen voorgesteld. Timmermans presenteert de emotionele toestanden van vader Wortel op een uitgebreide manier, zowel in de situatie van geluk als in de situatie van zorg voor bijvoorbeeld de gezondheid van het kind. Hetzelfde geldt voor de huwelijksrelatie. In beide romans wordt het exacte beeld ervan onthuld.

Toch kan geconcludeerd worden dat het boek van Timmermans een nauwkeuriger en vollediger beeld geeft van het gezin. Dit heeft ongetwijfeld te maken met de verteller, die in deze roman de eerste persoon is, terwijl in *Placówka* als in de klassieke, realistische roman het verhaal van de derde

persoon domineert, waardoor de verteller enigszins buiten het verhaal kon worden geplaatst. Dit maakt hem een auctoriële verteller die zijn personages kan manipuleren. *Boerenpsalm* geeft naast de feiten uit Wortels leven ook een beeld van zijn psyche, emoties, innerlijke ervaringen en de manier waarop hij de wereld waarneemt. En dit wordt erg benadrukt omdat de verteller zijn eigen “ik” gebruikt.

Zoals hierboven al is vermeld, komt de geschiedenis op ongekende wijze het leven van de Ślimak-familie binnen en bepaalt het lot van de familie. In de roman van Timmermans heeft de geschiedenis weinig invloed op het gezinsleven.

Ongeacht waarop de nadruk wordt gelegd bij het presenteren van gezinnen, blijkt het huis een van de belangrijkste sociale en culturele waarden te zijn, als vesting van de identiteit van een individu en als een plaats van herinnering en geschiedenis in zijn privé-dimensie.

#### BIBLIOGRAFIE

- Bemong, Nele. “Streekliteratuur in literatuurgeschiedenissen.” *Van prototype tot karikatuur. Streekliteratuur in Nederland en Vlaanderen*, onder redactie van Dirk de Geest, Bert Vanheste & Tom Sintobin. KU Leuven / KU Nijmegen, 2000, pp. 18-29.
- Brzóstowicz, Monika. *Wizerunek rodziny w polskiej prozie współczesnej*. Poznańskie Studia Polonistyczne. Wydawnictwo Poznańskie, 1998.
- Durnez, Gaston. *Felix Timmermans. Een biografie*. Lannoo, 2000.
- Engelbrecht, Wilken. “Streekromans en het Tsjechische ruralisme.” *Werkwinkel. Journal of Low Countries and South African Studies*, vol. 9, nr. 1, 2014, pp. 75-90.
- Gorp, Henk van. *Lexicon van literaire termen*. Wolters-Noordhoff, 2007.
- Gorp, Henk van. “Streekliteratuur”. *Algemeen Letterkundig Lexicon*, online lexicon, 2012. [https://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01\\_01/dela012alge01\\_01\\_03045.php](https://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_03045.php). Geraadpleegd 04.07.2020.
- Kulczycka-Saloni, Janina. *Literatura Polska lat 1876-1902 a inspiracja Emila Zoli*. *Studia*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973.
- Overstijns, Jeroen. “Felix Timmermans mee naar het volgende millenium. Met wat letterkunde in groot genoeg omsierd”, *Ons Erfdeel*, vol. 40, nr. 5, 1997, pp. 643-654.
- Prus, Bolesław. *Kroniki*, onder redactie van Zygmunt Szweykowski. Bolesław Prus, *Pisma* 9, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1960.
- Prus, Bolesław. *Placówka*. Wirtualna biblioteka literatury polskiej. <http://literat.ug.edu.pl/placowka/index.htm>. Geraadpleegd 04.07.2020.
- Słownik rodzajów i gatunków literackich*, onder redactie van Grzegorz Gazda en Słowina Tynecka-Makowiecka. Kraków: Universitas, 2006.
- Timmermans, Felix. *Boerenpsalm*. Van Kampen, 1935.

- Timmermans, Lia. *Mijn Vader*. De Brouwer, 1951.
- Willekens, Emiel. "Boerenpsalm herlezen". *Over Boerenpsalm. Jaarboek 17 van het Felix Timmermans-genootschap*, onder redactie van H.-E. Mertens & José De Ceulaer, Felix Timmermans-Genootschap, Lier, 1989, pp. 58-63.
- Włodarczyk, Joanna. "Streekroman in twee verschillende tradities." *De Nederlandstalige literatuur internationaal: Centraal-Europese blikken op de Nederlandstalige literatuur*, onder redactie van Jana Engelbrechtova, Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, pp. 105-124.
- Żabski, Tadeusz. "Wstęp." Bolesław Prus, *Placówka*. Biblioteka Narodowa 251. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1987, pp. III-LXI.

## OBRAZ RODZINY

W *BOERENPSALM* (PSALMIE FLAMANDZKIM) FELIXA TIMMERMANS  
I *PLACÓWCE* (DE VOORPOST) BOLESŁAWA PRUSA

## Streszczenie

Autorka artykułu podejmuje próbę ukazania obrazu rodziny ukazanego w dwóch powieściach: *Boerenpsalm* (Psalm flamandzki) Felixa Timmermansa oraz *Placówka* Bolesława Prusa. Wyszedłszy od przedstawienia zjawiska prozy regionalnej, obecnego na przełomie XIX i XX wieku zarówno w literaturze niderlandzkiej, jak i polskiej, autorka omawia sposób przedstawienia rodziny w obu powieściach jako odwiecznej i podstawowej struktury relacji międzyludzkich. Mimo że rodzina jest w tych powieściach ukazana jako wspólnota duża, wielopokoleniowa, oparta na rozbudowanych stosunkach pokrewieństwa i powinowactwa, to każdy z autorów przedstawia jednak tę wspólnotę w inny sposób.

**Słowa kluczowe:** Felix Timmermans; Bolesław Prus; rodzina; powieść regionalna; tradycje.

## THE IMAGE OF THE FAMILY

IN *BOERENPSALM* (A PEASANT'S PSALM) BY FELIX TIMMERMANS  
AND *PLACÓWKA* (THE OUTPOST) BY BOLESŁAW PRUS

## Summary

This article is an attempt to present the image of the family that is contained in two novels, *Boerenpsalm* (A Peasant's Psalm) by Felix Timmermans and *Placówka* (The Outpost) by Bolesław Prus. The article begins with an introduction, explaining the phenomenon of regional prose which was present at the turn of the 19<sup>th</sup> and 20<sup>th</sup> centuries in both Dutch and Polish literature. Following this, aspects such as time, space and the subject of the novel, as well as the way of presenting the family theme, are discussed. The article ends with a summary and discussion of the conclusions drawn. The family community is the eternal and basic structure of interpersonal relationships. The family presented in the novels analysed is a large, multi-generational community, based on relationships. However, it can be unequivocally stated that the manner of presenting this community is different in the two novels discussed.

**Keywords:** Felix Timmermans; Bolesław Prus; family; rural novel; traditions.